

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

Antonia Hrgović

PITANJE IDENTITETA U PROZAMA PETRE HŮLOVE

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Suzana Kos

Zagreb, lipanj, 2015.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Identitet.....	5
2.1 Društveno- politički identitet.....	5
2.2 Kulturni identitet	6
3. Pitanje identiteta u prozama Petre Hůlove	9
3.1 <i>Cirkus Les Mémoires</i>	9
3.1.2 Društveno- politički identitet.....	9
3.1.3 Kulturni identitet	12
3.2 <i>Stanice Tajga</i>	20
3.2.1 Društveno- politički identitet.....	20
3.2.2 Kulturni identitet	21
3.3 <i>Pamět' mojí babičce</i>	28
3.3.1 Društveno- politički identitet.....	28
3.3.2 Kulturni identitet	29
4. Zaključak.....	33
Literatura	34

Sažetak

Kroz ovaj diplomski rad bit će prikazan utjecaj kulturno- društvenog aspekta na proces izgradnje identiteta pojedinca. Analiza je provedena na izabranim prozama češke suvremene spisateljice Petre Hůlove *Cirkus Les Mémoires* (*Cirkus Les Mémoires*), *Stanice Tajga* (*Stanica Tajga*) i *Pamět' mojí babičce* (*Sjećanje moje bake*), no zaključci se mogu prenijeti na pojedinca i društvo u cjelini, a ne samo na glavne junake navedenih proza. Cilj je bilo ukazati na koji način utječe pojedinčeva neposredna okolina na konačno oblikovanje njegova identiteta. Dolazi se do zaključka kako pojedinac, čak i kad toga nije svjestan, sebe doživljava kroz prizmu svoje etničke i kulturne pripadnosti. Potencijalno nezadovoljstvo i neispunjenost vlastitom društveno- kulturnom pozadinom može dovesti pojedinčev individualan identitet u pitanje i navesti ga na želju za drugačijim identitetom. Konačno, neprihvatanje vlastitog (kulturnog) identiteta vodi do zatvorenosti prema tuđem (kulturnom) identitetu, što treba izbjegavati u današnjem društvu koje potiče multikulturalizam i kulturnu kompetentnost, tj. jasno sagledavanje i razumijevanje vlastite, no i tuđe kulture.

Ključne riječi: *identitet, pojedinac, kultura, društvo, književnost, multikulturalnost*

Summary

This thesis will show the impact of cultural and social aspects in the process of building an individual's identity. Analysis was conducted on work of contemporary Czech prose writer Petra Hůlová *Circus Les Mémoires* (*Circus Les Memoires*), *Stanice Tajga* (*Taiga Station*) *Pamět' mojí babičce* (*The memory of my grandmother*), but conclusions can be transferred to struggles of an individual and society in general and not only to the heroes of the listed prose. The objective was to show in which way the individual's immediate surroundings affects shaping of his identity. It has been concluded that the individual, even if not aware of it, sees himself through the prism of his ethnic and cultural identity. Potentially discontent and unfulfilled with own socio-cultural background can bring an individual's identity in question and give him desire for a different one. Finally, the rejection of their own (cultural) identity leads to closure regarding someone else's (cultural) identity, which should be avoided in today's society that promotes multiculturalism and cultural competence, i.e. clear perception and understanding of their own culture, as well as someone else's.

Key words: *identity, individual, culture, society, literature, multiculturalism*

1. Uvod

U ovom diplomskom radu pod nazivom *Pitanje identiteta u prozama Petre Hůlove* osvrnut će se na probleme s vlastitim identitetom na koje nailaze likovi iz tri djela suvremene češke spisateljice Petre Hůlove: *Cirkus Les Mémoires* (*Cirkus Les Mémoires*), *Stanice Tajga* (*Stanica Tajga*) i *Paměť' mojí babičce* (*Sjećanje moje bake*). Pitanje identiteta prikazat će se prvenstveno na kulturnoj i društvenoj razini pojedinca u stranoj, no i u vlastitoj sredini. Mnogo raznih vrsta identiteta utječe na formiranje konačnog jedinstvenog identiteta, a ovaj rad će istaknuti pitanje identiteta kroz prizmu kulturnih i društvenih odrednica. Te dvije odrednice uvelike utječu na osobno oblikovanje identiteta, kao i na njegovo potencijalno narušavanje. Bit će ilustrirano na koji način kulturno- društvena okolina utječe na izgradnju identiteta i može li se pojedinac tom utjecaju oduprijeti. U prvom poglavlju pod imenom *Identitet* prisutna je definicija samog identiteta nakon čega slijede sastavnice identiteta koje će biti obrađene u radu. Obrađene vrste identiteta bit će ilustrirane poglavljima *Društveno- politički identitet* i *Kulturni identitet*. Oba identiteta zajedno čine identitet u cjelovitosti. Kulturni identitet pokušat će se ocrtati kroz određene segmente koji se javljaju u prozama kao što je odnos prema strancima (kako odnos prema strancu utječe na identitet pojedinca), kulturni sudar (susret različitih kultura, reakcije na drugačiju kulturu, kulturni šok, pozicija drugoga), kulturne predrasude (negativne predodžbe kojima se pokušava definirati tuđi identitet), kulturni simbol, moguća unutarnja kulturna podijeljenost, porijeklo, kulturni običaj i jezik. Bit će prikazano kako je autorica pristupila tim identitetima u istaknutim prozama, i to sljedećim redoslijedom: *Cirkus Les Mémoires*, *Stanice Tajga*, *Paměť' mojí babičce*.

U svojim proznim djelima *Cirkus Les Mémoires*, *Stanice Tajga* i *Paměť' mojí babičce*, autorica Petra Hůlová smješta likove u njima nepripadajuće, nesvakidašnje, strane sredine u kojima nije dovoljno samo snaći se i prilagoditi, već i izraziti sebe te ostaviti trag i uzeti nešto sa sobom (*Něco sem z té dálky přinese.*¹). Pod izrazom 'strana sredina' misli se na stranu okolinu u obliku prije svega strane kulture i stranog društva. Pod tim okriljem pokušat će se obraditi identitet likova. U konačnici će se pokušati ukazati na to kako potreba likova za mijenjanjem sredine proizlazi iz njihovog osobnog problema s identitetom za koji smatraju da će nestati odlaskom i promjenom društvene okoline, kao

¹ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 8.

i na činjenicu kako svaka od njihovih potraga završi tragično, u smislu da ne nađu ono što traže već da se nađu u novim sredinama i situacijama u kojima i dalje propituju svoj identitet.

2. Identitet

Postoji više poimanja identiteta. Prema jednoj od definicija, identitet je ljudski koncept onoga tko i što netko jest, te na koji način se povezuje s drugima². Prema drugoj od definicija, identitet se odnosi na način kojim individualci i grupe definiraju sami sebe i definirani su od drugih na temelju rase, etničkog podrijetla, religije, jezika i kulture³. Očita je neodvojivost osobnog identiteta od onog kolektivnog u obliku društva i kulture. Sumnjama i preispitivanjem vlastitog kulturnog naslijeđa ukazuje se na osobni problem s identitetom, kao što je to vidljivo u izabranim prozama. Radi se o likovima koji, nezadovoljni, zamjenjuju svoju neposrednu okolinu drugačijom, stranom, okolinom koja im svejedno ne pomaže u jasnijem definiranju sebe. Identitet je širok pojam, a odnosi se prije svega na identifikaciju samoga sebe vrlo često s većom društvenom skupinom. Stoga je bitno istaknuti segmente identiteta koji najviše utječu na njegovo formiranje. Preko društveno- političkog i kulturnog identiteta može se doći do temeljnih crta nečijeg identiteta kao i do problema vezanih uz njega. Za skladan identitet navedene komponente trebaju biti u ravnoteži- u suprotnom, dolazi do narušavanja integriteta identiteta što se oslikava na pojedinčevom poimanju samoga sebe i svijeta oko sebe- kao što je to slučaj s likovima u istaknutim prozama.

2.1 Društveno- politički identitet

² Hogg, Michael; Abrams, Dominic *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes* (London: Routledge, 1988), 2.

³ Deng, Francis Mading *Identity, Diversity, and Constitutionalism in Africa* (United States Institute of Peace, 2008), 1.

Nestabilnost društvenog identiteta povlači za sobom narušenost osobnog identiteta jer osobnost se može oblikovati preko društvenog uvjetovanja, odnosno društveno- politički ustroj države može popuniti "praznu ploču" (*tabula rasu*) pojedinca⁴. Pojedinci se spontano poistovjećuju s obilježjima pojedinaca iz neposredne sredine (u obliku društva) usvajajući njihova obilježja kako bi izgradili vlastitu prepoznatljivu osobnost⁵. Očita ja direktna poveznica društveno- političkog identiteta s osobnim identitetom, a njegova eventualna narušenost se manifestira na pojedincu. Kroz navedene proze autorica ukazuje kako društveno- politička okolina može dovesti u pitanje osobni identitet.

2.2 Kulturni identitet

Kultura i društvo su isprepleteni; ne postoji društvo bez kulture⁶ ni kultura bez skupine pojedinaca koji bi preko nje iskazivali svoj identitet. Specifični kulturni obrasci ponašanja oblikuju način razmišljanja pripadnika određene etničke grupe, kao i njegov način reguliranja problema vezanih uz njegov individualni identitet zajedno s odnosom prema drugačijem i stranom; prema *drugom*. Preko odnosa prema strancima, kulturnih predrasuda te sastavnica kulturnog karaktera kao što su simbol, običaj i jezik, prikazat će se povezanost kulturnog i osobnog identiteta na putu izgradnje konačnog cjelovitog identiteta, kao i problemi koji taj proces oblikovanja nosi sa sobom.

U sklopu kulturnog identiteta pažnja će, između ostalog, biti usmjerena na odnos prema strancima koji mnogo govori o vlastitom kulturnom, kao i osobnom identitetu. Ponašanje prema strancima dio je normi⁷ koje proizlaze iz matičnog kulturnog identiteta. Susret sa strancima kod multikulturalnog društva budi znatiželju i kulturno obogaćuje identitet pripadnika drugačije etničke skupine. No kod zatvorenih, primitivnih, društva, stranac se doživljava kao nepoželjan gost i kao prijetnja vlastitom identitetu, što je u romanu *Cirkus Les Mémoires* vidljivo na primjeru azijskog društva, u romanu *Stanice Tajga* na primjeru

⁴ Heršak, Emil "Identitet i dalje" (predavanje, Zagreb, 17. prosinca 2011), u: *Identiteti i kulture u ranome novom vijeku*, 567970. Identitet_i_dalje.pptx

⁵ Isto.

⁶ Fanuko, Nenad *Sociologija* (Zagreb: Profil, 2003), 19.

⁷ Društvena pravila koja određuju prikladno ponašanje u određenim situacijama (Fanuko, 2003: 23)

sibirskog društva i konačno u romanu *Pamět' mojí babiĉce* na primjeru mongolskog društva.

Kod fenomena kulturnog sudara, tj. susreta razliĉitih kultura, dolaze do vrhunca odnosi meĊu strancima koji imaju za posljedicu uĉvršćivanje ili narušavanje identiteta. Kulturni sudar moŹe lako dovesti i do preispitivanja vlastitog identiteta.

Kulturni sudar, tj. kulturni susret izmeĊu stranaca moŹe ĉesto imati za posljedicu i predrasude. Predrasude su usko povezane sa stereotipima koji se odnose na uvrijeŹene, neosnovane, pojednostavljene, ĉesto negativne i teško promjenjive predodŹbe o pojedincu zajedno s kulturnom grupom koju predstavlja⁸. Postoje ustaljene predrasude koje se automatski veŹu uz identitet naroda ili skupine ljudi s odreĊenim karakteristikama (npr. Francuzi su šarmanтни. Plavuše su glupe.) koje automatski postaju imaginarni dio njihovog identiteta. Predrasude imaju snaŹne posljedice u formiranju prvog dojma o etniĉkom identitetu. Pretpostavljaju (najĉešće negativnu) stranu neĉijeg identiteta ĉime iskrivljuju pravu, tj. cjelovitu sliku identiteta. Kroz istaknute proze se provlaĉe razne vrste predrasuda koje utjeĉu na identitet samog pojedinca koji ima predrasude kao i na onoga prema kojemu je predrasuda usmjerena.

Kulturna predrasuda moŹe se odnositi i na odreĊene fiziĉke karakteristike pripadnika nekog naroda. Ova vrsta predrasuda upućuje na vaŹnost fizionomije kod uvaŹavanja identiteta. Moguća je snaŹna identifikacija etniĉkog pripadnika s fizionomijom svoga naroda kao što su crte lica ili boja koŹe. Prilikom takve identifikacije pojedinac smatra kako potvrĊuje svoj identitet te poistovjećuje dio kulturnog identiteta, koji se odnosi na fizionomiju, s osobnim identitetom. Takav fenomen je osobito ĉesta pojava u primitivnim društvima, a u izabranim prozama to je vidljivo na primjeru mongolskog društva u djelu *Pamět' mojí babiĉce*. Dolazi se do spoznaje što se dogaĊa s onim pojedincima koji se ne podudaraju u ovoj kulturnoj stavci, tj. ĉija fizionomija odskaĉe od kulturno- društvene norme. Fiziĉki izgled ĉesta je odrednica društveno- kulturnog identiteta. Fiziĉki izgled koji odskaĉe od onoga koji se smatra uobiĉajenim za odreĊenu sredinu moŹe pridonijeti narušavanju sveukupnog identiteta pojedinca, koji od strane društva mora trpiti odreĊene sankcije- upravo u obliku na primjer predrasuda.

U sklopu kulturnog identiteta osvrnut ću se i na fenomen simbola. Pod simbolom se podrazumijeva bilo koji fenomen kojemu je društveno, tj. kulturno, pripisano odreĊeno

⁸ Agiĉić, Damir "Slika naroda jugoistoĉne Europe u hrvatskim uŹbenicima povijesti za osnovnu školu" (RADOVI 31- Zavod za hrvatsku povijest Struĉni rad Vol. 31, Zagreb, 1998), 205- 215.

značenje⁹. Simbol je bitna značajka kulturnog identiteta. Kulturni simboli pojavljuju se u raznim oblicima: jezik (kao najvažniji kulturni simbol¹⁰), običaji, zakoni, uvriježena mišljenja i obrasci ponašanja.

S obzirom na činjenicu da je jedan od uvjeta za postojanost kulturnog identiteta njegova jedinstvenost, obradit će se manja kulturna podijeljenost između dva manja seoska sibirski društva u sklopu proznog djela *Stanice Tajga* u kojemu dolazi do rascjepa kulturnog identiteta unutar društvene skupine koja se na prvi pogled čini jedinstvenom. Ukazat će se na to kako se i najmanjom razdijeljenošću narušava integritet identiteta u cjelini. Osvrnut će se i na porijeklo kao jednu od odrednica kulturnog identiteta koje često može učvrstiti poziciju i potvrditi ulogu pojedinca u njegovoj kulturno- društvenoj sredini, kao što je to posebno vidljivo u djelu *Pamět' mojı babičce*.

Kulturni običaj jedan je od osnovnih karakteristika društvene grupe¹¹ i kao takav usko je vezan uz kulturni identitet određene etničke skupine. Prikazat će se kako može doći do konflikta između osobnog identiteta pojedinca u obliku njegova karaktera i osobnosti i između kolektiva u obliku ustaljenih kulturnih običaja i normi na koje pojedinac nema utjecaj. Kulturne legende dio su narodnih običaja i vjerovanja kojima se potvrđuje i prenosi identitet. Legende čine važan dio kulturnog naslijeđa i običaja i time upotpunjuju kulturni identitet. U nekim dijelovima romana *Stanice Tajga* i *Pamět' mojı babičce* nailazi se na legende kojima se pokušava objasniti nečiji problem s identitetom- kulturni, ali i onaj osobni.

Jezik je najvažnija komponenta ljudske kulture koji se može definirati kao društveno strukturiran sustav zvučnih obrazaca u obliku riječi i rečenica¹². Zadržavanjem originalnih naziva običaja i imena mjesta i stvari (*Bulgan, mandžin, Davchanm, socıkovejská, šoró, somonni škola, argal, búdzy, chúšúrový maso, ajmak, šagé, tarbagan, tašúr, sojomb, batar, kumys...*) autorica ističe kulturni identitet koji je neodvojiv od jezika i običaja. Autorica ne radi iznimke u prilagodbi originalnih naziva čitatelju jer želi time pokazati koliko to čini neraskidivi dio identiteta i koliko je određeno društvo kruto u svojoj beskompromisnoj tradiciji. To je posebno na snazi u djelima *Pamět' mojı babičce* i *Stanice Tajga*.

⁹ Fanuko, Nenad *Sociologija* (Zagreb: Profil, 2003), 21.

¹⁰ Isto, 22.

¹¹ Rajković, Zorica "Zašto govorimo o običajima?" (*Narodna umjetnost* (24), Zagreb, 1987), 15-18.

¹² Fanuko, 2003: 22.

3. *Pitanje identiteta u prozama Petre Hůlove*

Kroz upravo navedene i objašnjene društveno- kulturne komponente (odnos prema strancima, kulturni sudar, kulturne predrasude, kulturni simbol, moguća unutarinja kulturna podijeljenost, porijeklo, običaj, legende, jezik) bit će prikazano u kakvoj je poveznici društveno- politički i kulturni identitet s osobnim identitetom pojedinca u istaknutim prozama (*Cirkus Les Mémoires*, *Stanice Tajga*, *Pamět' mojí babičce*).

3.1 *Cirkus Les Mémoires*

Pitanje identiteta u djelu *Cirkus Les Mémoires* bit će, kao i u proznim djelima koja slijede, prikazano prvo kroz društveno- političku, a zatim kroz kulturnu prizmu, više istaknutim redoslijedom.

3.1.2 *Društveno- politički identitet*

Odrednice osobnog i kolektivnog identiteta (u obliku društva) utječu na formiranje konačnog identiteta pojedinca. Preko lika Nile, američke tinejdžerke, očita je kritika utjecaja okrutnog društva vršnjaka na formiranje mladenačkog identiteta: *Když to není krvavý, tak si tahle generace myslí, že si toho nejde všimnout.*¹³ Takvo što može imati velike posljedice i blokade u izgradnji identiteta. Preko lika Taure, azijske proročice, autorica pokazuje kako je moguće biti izopćen i tretiran kao stranac u vlastitoj sredini. Strana sredina nije jedini uvjet za osjećaj neprihvatanja. Taura je bila tretirana na taj način jer je bila drugačija: odbacila je tradicionalnu ulogu žene u svojoj sredini (azijsko seosko okružje) i raspolagala je nesvakidašnjim darom u obliku vidovitosti. No kasnije u djelu se zapaža kakav je Taura zapravo veliki domoljub i koliko voli svoju zemlju. Društvo je, dakle, izopćilo domoljuba što upućuje na licemjerje, površnost i neznanje; karakteristike tipične i za zapadna, moderna, društva

¹³ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 126.

koja mogu lako identitet pojedinca dovesti u pitanje. Općenito se može istaknuti kako je liku Taure problem s identitetom nametnut kroz talent koji nije sama tražila (vidovitost), a koji ima za cijenu neprihvatanje od društva. Opterećenost svojim darom Taura ne krije: *Dar, o kterej si neždala a jiný jí ho záviděli.*¹⁴ (...) *privilegovaný postavení (...), a ona ani nevěděla proč.*¹⁵ *Proč budoucnost si z ní udělala služku (...).*¹⁶ Svojim netipičnim talentom nije se uklapala u tradicionalnu ulogu žene svog kraja. Taura, sama neprihvaćena od društva, svojim odlaskom u udaljenu kuću gdje poučava mlade žene tumačenju snova, postaje simbolom izopćene žene:

*(...) ženský, co se utrhly z domovů, v pevnosti čarujou proti svejm blízkěj. Ženský, co se jim nechtělo rodit a starat se o rodiny, ženský, co neměly kam jít, protože to neměly v hlavě v pořádku. Ženský pyšný i ty nejhorší, žensky, co nikdo nechtěl (...).*¹⁷

No, iako neprihvaćena od društva, Taura nema potrebu za napuštanjem i mijenjanjem sredine za razliku od lika Ramida (Taurinog nećaka) koji ima potrebu fizički se udaljiti iz svoje sredine, no ne zato što nije bio prihvaćen poput Taure, već zbog svojih ideala. S jedne strane se ipak Taurin problem s identitetom podudara s Ramidovim utoliko što je odbacila tradicionalna očekivanja društva i slijedila svoj, drugačiji put, poput njega. Oboje su imali potrebu biti drugačiji i ne zadovoljiti se isključivo kulturno- društvenim odrednicama u definiranju svojeg identiteta.

U odnosu likova Charil (Taurin brat)- Taura, drugačiji je pristup vlastitom identitetu na društvenoj pozadini. Naime, lik Charila poput Taure nadaren je vidovitošću kojom na početku bude zaintrigiran (*Že už jako malej si utekl do svýho kouzelnictví (...).*¹⁸), no ubrzo prepozna cijenu tog dara i odluči ne povesti se za njim i krenuti drugim putem: *Dost chytřej na to, aby mu hlava vybrala lepší cestu.*¹⁹ Charil je jedan od primjera

¹⁴ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 201.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, 216.

¹⁸ Isto, 203.

¹⁹ Isto, 203.

likova koji imaju potrebu za drugačijim identitetom što vodi do konkretne promjene sredine koja za takve likove predstavlja najveći poticaj i priliku za promjenu samog sebe. Oni svjesno biraju način rješavanja problema s vlastitim identitetom, no pri tom zaboravljaju kako se identitet ne bira, teško mijenja i često se definira pod okriljem šireg identiteta- onog kolektivnog, tj. društvenog.

Isprepletenost osobnog i društvenog identiteta vidi se i kod lika Tereze, Čehinje u New Yorku, koja se sprijatelji s društveno angažiranom skupinom mladih ljudi koja se bori protiv kapitalizma i lažnog američkog glamura. Preko te skupine su prikazani ljudi koji aktivno kritiziraju vlastitu državu. Takvi pojedinci naglašavanjem problema društva ističu svoj osobni identitet. Time je ilustrirana sloboda mišljenja koja je neodvojiva od američkog mentaliteta. Zbog sredine i druženja s aktivističkom grupom Tereza dolazi do sljedećeg zaključka: *Hlavní je nezadat si se systémem, co by pořád všechno strkal do nějakejch škatulí (...).*²⁰ Kritizira društvo koje ima potrebu stavljati ljude 'u ladice' čime se narušava identitet pojedinca. Moguće da je Tereza takvom doživljavala društvenu atmosferu svoje domovine za koju osjeća kako guši njen umjetnički potencijal i ne razumije njenu talentiranost. To je bio i jedan od razloga zašto ju je napustila. No, stigavši u novu sredinu (američku) Tereza zamjećuje (pre)veliku slobodu mišljenja kao dio američkog mentaliteta na svim poljima. Uvidjela je drugačije umjetničke norme svoje domovine i SAD-a što je ugrozilo autentičnost njenog identiteta: *Tady letěly jiný kanóny.*²¹(...) *jak je možný bejt tu ještě v něčem originální.*²² Na kraju razočarano uvidi kako je svoj najveći umjetnički uspjeh zapravo doživjela u svojoj matičnoj zemlji. Uviđa kako drugačija društvena sredina (u ovom slučaju: američka) nosi sa sobom drugačije obrasce razmišljanja i drugačije norme na umjetničkom polju koje je teško proniknuti ukoliko pojedinac nije izvorni pripadnik društva, kao što je to vidljivo na njenom liku. Naime, kao izvorni pripadnik društvene skupine pojedinac je s određenim normama i obrascima već srastao; ne treba ih promišljati već njima rukovati, upravljati, podupirati ih ili se buniti protiv njih, tj. slobodno reagirati na njih- za razliku od stranca za kojega je dug put od zapažanja, shvaćanja i poimanja ustaljenih normi do rukovanja i

²⁰ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 253.

²¹ Isto, 258.

²² Isto, 44.

upravljanja njima. Stoga je razočaranost Tereze, kao i bilo kojeg drugog stranca na njenom mjestu, u tom kontekstu česta pojava.

Fenomen cirkusa u djelu *Cirkus Les Mémoires* može se protumačiti kao određena metafora za kritiku politike i društva: *Protože problémy jsou všude, ale tam, kde chudý jsou pořád chudší, zatímco s bohatejma je to naopak, tam to nijak dobře nemůže dopadnout.*²³ Autorica je izabrala cirkus kao mjesto kritiziranja svijeta oko sebe: *Co není lživý a načepejřený, na to tady lidi neslyšej.*²⁴ (...) *každej každýho by měl navzájem podržet a bohatý že jsou lidi bez opravdovejch ideálů (...).*²⁵ Pojava cirkusa je značajna za djelo i predstavlja jedno od sredstava kojim autorica pokušava doprijeti do čitatelja. Cirkus ima posebnu humanu crtu preko koje svojim predstavama ne želi samo zabaviti i nasmijati ljude već ih i podsjetiti na ljudskost i toleranciju, što je vidljivo u filozofiji cirkusa prema kojoj cirkus uzima kao svoj zadatak uvjeriti društvo kako se tolerancija i poštovanje mogu naučiti. Sam cirkus svoju toleranciju iskazuje u obliku poštivanja razlika i pozivanja na rad u cirkus onih koji se razlikuju od osnivatelja i pripadnika cirkusa (po načinu razmišljanja, po religiji, po jeziku, po kulturnoj pozadini), no za koje cirkus smatra da svejedno zaslužuju priliku, kao što je to bio slučaj s Charilom. Na taj način se ukazuje na univerzalnu činjenicu kako se prihvaćanjem razlika obogaćuje samoga sebe dok *drugi* dobiva priliku za prihvaćanje i iskazivanje svoje osobnosti ili talenta- priliku koju svatko zaslužuje.

3.1.3 Kulturni identitet

Kod Tereze je vidljiva narušenost cjelovitosti kulturnog identiteta što upućuje i na nestabilan osobni identitet (*Pocuchaný nervy, psychóza, ledabylej život s nepravidelnou životospřávou. Moc času a málo skutečnejch problémů.*²⁶). Njen lik osjeća kako je njen kulturni identitet podcijenjen: (...) *Čechy zná málokdo, ale o Praze prej i tady jako i všude*

²³ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 142.

²⁴ Isto, 143.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto, 164.

*jinde všichni básněj.*²⁷ U pozadini realiziranja svojeg odlaska u moćnu i svemoguću Ameriku nalazi se njeno povodjenje za svojim očekivanjima prema kojima američki stanovnici nemaju takvih problema s identitetom jer je njihova nacionalnost poznata u cijelom svijetu. Dakle, ona apsolutno poistovječuje kulturni identitet s osobnim. U takvoj 'potvrđenoj' sredini pretpostavljala je bolju potvrdu vlastitog identiteta ili ostvarenje novog identiteta koji bi joj, prema njenom mišljenju, bolje pristajao. Ukratko, odlazak u novu društveno- kulturnu sredinu njen je pokušaj ostvaraja drugačijeg identiteta. Preko riječi američkog mladića iz nižeg sloja, Roca, koji na njenu izjavu kako dolazi iz Praga, odgovori: *Já bych jel radši do Krakova nebo do Lublaně.*²⁸, kao da dobije potvrdu za podcjenjivanje vlastitog kulturnog identiteta.

Vidovita Taura, azijska vračarica i proročica, autsajder je u svojoj kulturnoj okolini. Kao odmetnica od društva, odustaje od tradicionalnih obiteljskih težnji, koje u njenom kraju izjednačavaju s kulturnim identitetom i odlazi u udaljenu kuću poučavati tumačenje snova mlade naučnice. Taura, koja je zbog neprihvaćenosti od strane vlastite sredine imala sve razloge za odlazak iz domovine, nije napustila svoju domovinu jer ju voli i cijeni. Njen kulturni identitet nije nametnut, već su joj nametnuti samo neki njegovi dijelovi koji se odnose primjerice na tradicionalne običaje (nametnute od strane društva). Ne povodi se za tradicijom i nema mnogo poštovanja prema društvu, no u svojoj suštini voli i poštuje svoj kraj: *O zemi, co voněla kořením a parfémama v době, kdy ani ty slova na Starým a Novým kontinentě nikdo neznal a mudrci znalý matematiky a astronomie se scházeli k poradám, zatímco svět, co si ted' říká vyspělej, dřímal v temnu (...).*²⁹ U tom segmentu se ostvaruje dio njenog kulturnog identiteta. Treba uzeti u obzir i Taurinu sliku današnjeg stanja svoje domovine i odlaženja ljudi iz nje što narušava integritet domovine. Naime, Taura poistovječuje odlazak sa zaboravom. Boji se da će oni koji napuste domovinu istu i zaboraviti i na taj način zaboraviti i zanemariti svoj kulturni i nacionalni idenitet:

*Taura viděla svou zemi upadat do bídy a strachu a její nejlepší lidi utíkat pryč.
Viděla zemi bez pomoci, tu zemi s krásou, co jinde o ní nemaj tušení, že se
propadá do chaosu a lidi s její příslušností jsou vyhnanci a bloudí po světě, co*

²⁷ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 47.

²⁸ Isto, 48.

²⁹ Isto, 218.

*jima smýká, a i jazyk, co smrtí lidí neumírá, upadal v Tauřinejch snech v zapomnění, protože vnuci kmetů, co se ve válce už narodili, nebudou chtít se ho učit. Roztroušený po cizích zemích zapomenuou na tu svoji (...).*³⁰

Toliki je domoljub da zbog toga ni ne slijedi tradiciju prema kojoj bi trebala kao žena postati majka. Ne želi roditi dijete koje bi, poput njenog brata (Charil) i nećaka (Ramid), otišlo i zaboravilo na jedinstveno kulturno blago svoje domovine, gradeći si novi identitet u novoj zemlji: (...) *rodit do takovýho světa děti, je bezohlednej zločin (...).*³¹ Smatra da svaki odlazak predstavlja prijetnju za očuvanje kulturnog identiteta domovine koji se svakim odlaskom umanjuje i niječe. Ovdje je na djelu konflikt između Taure i kolektiva u obliku društva, koji proizlazi s jedne strane iz njezinog nepokoravanja društvenim normama i s druge strane, iz nerazumijevanja društva. Taura se svojim nepokoravanjem jednom segmentu kulturnog identiteta zapravo bori za postojanost i održavanje kulturnog identiteta u cjelini.

Na primjeru Ramida vidljivo je neprihvatanje vlastitog kulturnog identiteta. Svoj život u domovini Ramid uopće ne smatra pravim životom i dolazi do zaključka koji postaje njegova životna misija:

*Jinde je to lepší a on je přece dost schopnej na to, aby se tam kouknul.*³²
*Tolik lidí, co dělali tolik věcí, co o nich v Síbě (...) nikdo neměl tušení...*³³
*Ramid myslel na to město, kde to bylo. Město, kde každej může mít pistoli nebo peníze a nikdy není jistý, co z toho. Město, kde každej může bejt, čím chce, a každej den vyrazit v jiným převleku, jako to dělali v tom filmu, a nikdo si toho nevšimne, protože lidí je tolik, že se neznaj a mnohem víc toho projde.*³⁴ *On že ze Síby odejde a odejde i z celý jejich země. Tak jako Charil.*³⁵

³⁰ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 219.

³¹ Isto, 219.

³² Isto.

³³ Isto, 75.

³⁴ Isto, 82.

³⁵ Isto, 77.

Kod Ramida je moguć problem s egom prema kojemu njegova matična kulturna sredina nije dostojna ostvaraja njegovog identiteta. Ramid se nalazi pred tipično ljudskom dvojbom, koja mu razdire jedinstvenost i stalozhenost identiteta, što predstavlja jedan od razloga njegova odlaska iz matične sredine: *Co nešlo, to chtěl, a od toho, co měl, utikal jako o život.*³⁶ Radi se, između ostalog, o djevojci Hakar iz njegova kraja koju je trebao prema tradiciji oženiti i koja mu nije mrska, no koja predstavlja prijetnju njegovoj slobodi i njegov identitet dovodi u konflikt s njegovom trenutnom situacijom na način da nije siguran je li napravio dobar izbor:

*(...) on nechal doma někoho, s kým mohl mít docela spokojenej život.
(...) Možná měl jenom strach. Že propadne holce a zapomene, co sám vlastně od života chtěl. To všechno, co ukazovali v báfuským kině na představeních cizích filmů, to že je možný všechno zkusit.*³⁷

Ramid je Hakar gledao kao kušnju koja ga odvraca od njegovog zamišljenog puta: *To, proti čemu byla Hakar jen mámení, co se mu ve jménu velkejch věcí nesmí podlehnout.*³⁸

Ramidov karakter pridonosi njegovom nestabilnom identitetu jer voli osjećaj nepripadanja nikamo:

*Bejt na cestě měl rád. Natáhnutej mezi dvěma místama nepatřit k žádnýmu z nich úplně a v hlavě si představovat, co by bylo, kdyby nebejval odjel anebo se neukázal tam, kam měl koupenej lístek (...).*³⁹
*Nikde nikdo nečekal a co ho hnalo z místa na místo, byl jen hloupej neklid.*⁴⁰

³⁶ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 102.

³⁷ Isto, 101.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, 262.

⁴⁰ Isto.

Likovi su rijetko ponosni na vlastiti kulturni identitet kad se nađu u njima stranoj okolini. Lik Charila je rijetki primjer ponosa na vlastito kulturno porijeklo: (...) *bylo v něm navíc něco (...). Měl za to, že ta zvidává asijská umíněnost, ale zdálo se mu, že ještě něco dalšího.*⁴¹ Charil pokazuje optimizam i čak određenu nadmoć koja se bazira na njegovom kulturnom identitetu, što je rijetko i čega gotovo uopće nema kod drugih likova. Charilova sigurnost vidljiva je i u odabiru Amerikanke Mary za svoju ženu. Osjeća se zadovoljnim što je prepoznao ljepotu koju nitko od njezinih sunarodnjaka nije pretjerano primjećivao, osjećajući se još kao njen svojevrstni 'spasilac' jer ju je oženivši odveo iz dućana s alkoholnim pićima u kojemu je radila sa svojim roditeljima: *Někdo přijde a všimne si toho, co nikdo z místních neviděl, a s krásnou ženou budou navěky št'astný. Taky přišel jako cizí a zachránil Mary ze skladu s lihovinama.*⁴²

Kod upravo navedenih likova, Ramida i Charila, vidljiva je uska povezanost osobnog i kulturnog identiteta koji može dovesti do preispitivanja identiteta kao što je to vidljivo na primjeru Ramida ili do potvrde identiteta kao na primjeru Charila.

U sklopu fenomena odnosa prema strancima, kod Tereze u romanu *Cirkus Les Mémoires* primjećuje se stalan defenzivan stav prema nepoznatome pri čemu ona zaboravlja da je ona ta koja je nepoznata u stranoj sredini, što može ukazati na njen nestabilan identitet. Unatoč tome što su Tereza i Ramid oboje stranci u stranoj zemlji, s Terezine strane u susretu s Ramidom vlada oprez, a Ramidovo podrijetlo tretira poput nečeg divljeg i neobuzdanog: *Divala se na Ramida Peršana jako na cizokrajný zvíře. Tasmánský tygra (...).*⁴³ Očito je da stranac u njoj budi znatiželju, ali i oprez. Kod lika Ramida se primjećuje tolerantniji i otvoreniji odnos prema novome u usporedbi s Terezom. Moguće je da Ramidova tolerancija proizlazi iz veće tolerancije prema samome sebi, tj. iz stabilnijeg identiteta od Terezinog. Dok je Ramid iskren sam prema sebi, Tereza ima veća očekivanja što također pridonosi njenom većem razočaranju, a time i većem nepovjerenju prema životu što uvijek ima za posljedicu pretjerano obramben stav. Motiv dolaska u stranu sredinu također utječe na ponašanje pojedinaca, a motivi dolaska Ramida i Tereze se razlikuju. Ramid dolazi pronaći ženu svojeg života dok se Tereza želi probiti svojim talentom fotografiranja, što objašnjava Ramidov otvoren, a Terezin defenzivniji i agresivniji stav.

⁴¹ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 100.

⁴² Isto, 103.

⁴³ Isto, 14.

Zanimljiva je pojava lika Jimmieja, Charilovog tasta koji živi zajedno u kući s obitelji, ali koji je potpuno od njih odvojen- živi zasebno poput stranca u sobici na katu. Pri tome ga se obitelj želi riješiti i poslati u starački dom. I na primjeru tog mikrokozmosa prikazana je marginalizacija- onaj koji je i sam marginaliziran (Charil kao stranac u stranoj sredini i društvu) marginalizira 'manjinu' u obiteljskoj sredini. Kod već obrađenog lika Taure postaje jasno kako nije potrebno biti stranac u stranoj zemlji da se osjeti neprihvaćenost- dovoljno je biti drugačiji u vlastitom okruženju.

Reakcija Ramidovog rodnog sela na Francuze iz Crvenog križa upućuje na zatvorenost malog azijskog sela i na lako prepoznavanje i osuđivanje stranaca, kao i na potrebu za obranom od njih. No upravo su ti stranci dali priliku jednom pripadniku društva, Charilu, za odlazak u svijet. Prilikom humanitarne posjete Charilovom i Ramidovom rodnom mjestu slučajno su zapazili Charilov glazbeni talent, te su bili toliko impresionirani da su ga pozvali da se pridruži njihovom putujućem cirkusu u Parizu. Egzotično porijeklo Charilu je i pomoglo da ode u svijet što je moguće i razlog zbog kojeg si nikad nije previše predbacivao zbog svoje kulturne pozadine za razliku od npr. Ramida. To je razlog što su kod Charila vidljive naznake ponosa, pa i neke nadmoći, zbog vlastitog porijekla.

U djelu je cirkus simbol mjesta susreta različitih kultura: (...) *lidi všech barev a náboženskejch vyznání (...)*.⁴⁴ Fenomen putujućeg cirkusa je ilustracija stranca. Lik Charila, 'umjetnika' iz Azije, je toga svjestan i to umanjuje njegovu zabrinutost oko vlastitog egzotičnog porijekla koje ga manje opterećuje i koje prihvaća bez protivljenja. To se može vidjeti i u sljedećoj jednostavnoj Charilovoj izjavi u kojoj se praktički poistovjetio s cirkusom: *Cizí v cirkuse, co tu byl cizí (...)*.⁴⁵

Kolege s Charilova posla u Americi redom su imigranti različitih rasa. Ramidov odnos prema njima je indiferentan. Ne osjeća nikakvu povezanost s njima i ne razmišlja da su ti ljudi možda bili prisiljeni završiti u Americi zbog potrebe za radom, tj. da nisu došli poput njega zbog potrage za idealima. Ovime se želi uputiti na to da Ramid ne propituje dovoljno svoj odlazak iz domovine i dolazak u novi svijet. To uzima kao nešto definitivno i promišlja samo ono što se događa u toj novoj sredini koju je automatski proglasio svojim novim domom i svojom jedinom prilikom za sreću. Čini se kao da bi rađe bio nesretan u stranoj sredini nego sretan u svojoj domovini- u čemu se naziru crte njegova problema s

⁴⁴ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 114.

⁴⁵ Isto, 103.

identitetom.

Rasizam, predrasude i kulturna netolerancija česte su pojave u odnosu prema strancima. Ramid nema ništa protiv crnaca kao marginalnog dijela američkog društva, jer je i sam marginalac u novoj sredini, no ipak se ne poistovjećuje s njima. Vrhunac njegove 'naklonosti' je ravnodušnost. Kasnije se ispostavi kako su crnci jedina manjina kojoj je Ramid naklonjen, no ne zbog toga što se radi o manjini nego jednostavno jer su mu iskreno zanimljivi. No predrasude prema crncima ima npr. Charilova obitelj unatoč tome što i jedni i drugi pripadaju istoj sredini, što je primjer kulturne netolerancije. Kulturna netolerancija odnosi se na nepriznavanje drugačijeg identiteta, čime mu se oduzima na vrijednosti i na postojanosti. Mary, Charilova američka žena, primjer je otvorene predrasude koju gaji prema vlastitom mužu zbog njegova stranog podrijetla pri čemu cijeli njegov narod bez povoda proglasi 'zaostalim'. Predrasudu prema jednom stranom pojedincu prenijela je na njegovo društvu u cijelosti što je česta karakteristika predrasuda koje teže generaliziranju. Kćer Nila također pretjerano ne prihvaća svog oca i ponekad ga se čak i srami. Predrasude oduzimaju na vrijednosti i autentičnosti nečijeg identiteta, čime se dotični identitet dovodi u pitanje. Moguće je da je pojedinac svjestan koliko lako može postati žrtvom predrasuda kao što je to vidljivo na primjeru Charila (Azijca u Americi) koji zauzima protiv njih obrambeni stav prema kojemu se ničemu u novoj okolini neće previše čuditi kako ne bi bio proglašen za 'tupana' iz daleke i siromašne zemlje.

Lik Ibri, mladog, siromašnog, inteligentnog, ali umno nestabilnog mladića iz Ramidova kraja primjer je stranca koji jednom definiran kao stranac, uvijek ostaje stranac- čak i kad je riječ o vlastitoj sredini. Ibri se Ramid kao dijete bojao, no bio mu je zanimljiv i primijetio je njegovu karizmu i lucidnost. Zanimljiva je Ramidova aluzija na Ibru prema kojoj mu se čini kao da je Ibra zalutao u sredinu u kojoj se nalazi, te kako je očito da u nju ne pripada. Isto tako ni Ramid ne pripada u američku sredinu i to primjećuju drugi oko njega. No istovremeno mogu zamjećivati i njegove kvalitete kao autsajdera jednako kao što je Ramid primjećivao inteligenciju mladog seoskog čudaka Ibri- ali to ne znači da će biti prihvaćen, kao što to nije bio ni Ibra. Ovaj osvrt ukazuje na to koliko je teško uklopiti se u novu društvenu i kulturnu sredinu, te koliko se uvijek ostaje strancem unatoč, čak i prepoznatim, kvalitetama. Strančev identitet se u novoj sredini uvijek dovodi u pitanje i nikad nije dovoljno vrednovan.

U romanu *Cirkus Les Mémoires* vidljiv je sudar između zapadne (Amerika) i istočne civilizacije (Azija). Ramid iz Azije je u aktualnoj kulturnoj kofrontaciji fleksibilan i brzo

se prilagođava novom mjestu boravka, što je vidljivo i na njegovom uplaćivanju tečaja engleskog jezika. Ramid brzo prihvaća stvarnost oko sebe čime bolje izmiruje razlike između svog starog i novog svijeta. Sam tečaj engleskog jezika je slika kulturnog sudara jer si tečaj uplaćuju stranci s drugih kontinenata s drugačijim kulturnim pozadinama. Ramid u kulturnom sudaru ne vidi prijetnju za svoj identitet, no uviđa koliko je njegov kulturni identitet nezastupljen i nepoznat u stranoj zemlji. Na tečaju engleskog jezika, slici i prilici sudara kultura, Ramid prvi put ostavlja pozitivan dojam na stranu sredinu, ali ne zato što joj se pokušava prilagoditi već upravo suprotno- jer se u njoj spontano ističe svojim egzotičnim porijeklom. Međutim, Ramid je svjestan prolaznosti trenutne očaranosti i naklonosti prema njegovu porijeklu i u tome svemu ostaje prizemljen, tj. realan. Takva vrsta spoznaje, kojoj često prethodi kulturni sudar, primjećuje se kod više likova u prozi Petre Hùlove. Likovi se ne zavaravaju i prihvaćaju nesavršene situacije u novim sredinama koje se ne razvijaju prema njihovim zamislima. U novim sredinama likovi i dalje dovode svoj identitet u pitanje, ali ipak odluče ostati jer smatraju kako njihov identitet ima veću šansu za razvitak i postojanost u toj novoj i nepoznatoj sredini.

Neki jezični izrazi konstruirani su na takav način da aludiraju na neku predrasudu. Na primjer, uz nacionalnost Perzijca se veže pridjev *lstivý*⁴⁶ u negativnoj konotaciji koji se neformalno često veže i uz Terezin narod, narod Čeha. Tereza prilikom te kritike karaktera njoj nepoznatog naroda nije uzela u obzir moguće sličnosti s vlastitim narodom. Ovdje je na djelu primjer interkulturalne nekompetentnosti i netolerancije koja vjerojatno proizlazi iz netolerancije prema vlastitom identitetu. Interkulturalna kompetencija je povezana s našim identitetom⁴⁷. Terezin očit problem s identitetom vodi do iskrivljene percepcije stvarnosti što upućuje na upitno prihvaćanje Tereze od same sebe. Svijest o vlastitom kulturnom identitetu jača sposobnost prikladnog percipiranja stvarnosti, prihvaćanja sebe samog i prihvaćanja drugih⁴⁸.

Ramid se usredotočio na metafore koje se razlikuju po značenju i po načinu tvorbe na njegovom materinjem jeziku i na engleskom jeziku i općenito na poteškoće slaganja misli na njemu novom jeziku, što je ilustrirano idućim citatima:

⁴⁶ hrv. *lukav*

⁴⁷ Ninčević, Marino "Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište" (*Nova prisutnost* 7, 2009 (1)), 59- 84.

⁴⁸ Ferdebar, Renata "Interkulturalizam i kulturni identitet" (u: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, Hrvatsko pedagoško društvo, Zagreb, 2007), 182- 190.

Když mluvil ve svý, nemusel to nijak skládat a ven se to valilo jako řeka, co o ní do té doby nevěděl. Metafory, který zapomněl, že existují, protože v angličtině nejsou, mu při tom samy od sebe skákaly do vět a na jazyku měl pak věci, o kterých ani nevěděl, že mu ležej v hlavě.⁴⁹

Jezik je sredstvo komuniciranja, no ujedno i način potvrđivanja sebe, tj. svojeg identiteta, u čemu lik nalazi poteškoće prilikom komuniciranja na stranom jeziku.

3.2 Stanice Tajga

3.2.1 Društveno- politički identitet

U romanu *Stanice Tajga* autorica stavlja svoje likove u konkretan povijesno- politički kontekst. Hablundova (glavni lik romana *Stanice Tajga*) avantura se odvija u vrijeme poslije 2. svjetskog rata u malom, zabačenom, komunističkom, sibirskom selu. Radi se o mjestu Charyň koje je u vrijeme osnivanja bio potencijalan glavni grad, a danas je napušten, otužan, tmuran zaselak što oslikava i karakteristike njegovog zatvorenog, nezadovoljnog stanovništva s neispunjenim potencijalom koje je svjesno svoje manjkavosti i ne stremi ni za čim višim već se povodi za tradicijom i predrasudama. Politički režim u romanu *Stanice Tajga* je komunizam koji kritizira i ne prihvaća individualizam što se može vidjeti na idućem primjeru: *Jeho přístup k ženám je totiž INDIVIDUÁLNÍ, pomyslela si. V Charyni nebylo v té době moc lidí, kteří by takové slovo dokázali použít nebo ho byt' jen jednou v životě vyslovili. (...) Vedla se kampaň proti individualistům (...).*⁵⁰ Komunističko društvo uzdiže kolektivni identitet pri čemu je individualni identitet taj koji ostaje zanemaren i podcijenjen, a ponekad čak i ugušen. Problem manjine je problem većinskog društva, a način postupanja prema marginalcima govori o identitetu kolektiva u cjelini. Autorica oslikava način na koji kolektiv tretira one koji nemaju priliku za razvijanje vlastitog identiteta što konkretno upućuje na njegov narušen

⁴⁹ Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires* (Praha: Torst, 2005), 138.

⁵⁰ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008),149.

identitet. S jedne strane umno zaostali imaju djecu i gotovo su ravnopravni članovi društva, kao što je to primjer maloumne Josipovičove. No kasnije se otkriva kako se ipak rješavalo tih članova zajednice, smještajući ih u napuštene domove za zbrinjavanje bez grijanja ili ih smještajući u odvojenu kuću gdje bi ih povremeno nemarno opskrbljivali hranom i posjećivali ih, kao da su životinje.

Prevelike sumnje i strahovi upućuju na ne pretjerano stabilan kolektivni identitet društva u ovom romanu. Stanovnici zabačenog sibirskog sela automatski ne prihvaćaju strance u svojoj sredini i imaju čak i nadimak za njih: *Ani náhodou nikdo těm jeho pohádkám nevěří. Čečka se tomu říká u nás ve vesnici. Doslova mluvení cizince. (...) Ani trochu se jí nelíbil. Přišel se míchat do věci.*⁵¹ To nepovjerenje je dio njihovog društvenog identiteta i moglo bi se objasniti time kako selo ne zna za drugačiji način očuvanja identiteta osim odbijanja stranaca i nepoznatih od sebe svojom zatvorenošću. Strance gledaju kao prijatnju njihovom integritetu nemajući pritom na umu da narušavaju vlastiti identitet svojom unutarnjom društvenom podijeljenošću. Stoga je njihov kolektivni identitet, koji pomno čuvaju od stranaca, samo prividan. Jaka zatvorenost društva nekad nije sinonim jakog identiteta, već upravo suprotno, identiteta izgrađenog na poljuljanim osnovama.

3.2.2 *Kulturni identitet*

Preko tumačenja ponašanja sibirskog lokalnog stanovništva prema strancima vidljivo je kako je i lik Hablunda žrtva nepovjerenja i zatvorenosti jednog seoskog društva koje u tome vidi jedini način očuvanja svojeg identiteta:

*Přijel sem jako pán ten Hablund. Chtěl to tady dirigovat. Panáček odněkud z Dánska. (...) Cpal se lidem do chalup. Prý točil film.*⁵²
Čekaj na jakoukoli jeho chybu, aby ho mohli sami před sebou shodit. Proč? Protože se ho bojejí. Protože nevědějí, kdo to je.(...)

⁵¹ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 84.

⁵² Isto, 237.

Odkud přišel a co ho tam přivedlo.⁵³ Protože nebude jen za podezřelého, ale i za hlupáka. Zvířata se přece nesměj polekat.⁵⁴

Takvo ponašanje stanovništva dio je njihovog kulturnog identiteta. Taj narod ne zna drugačije percipirati stranca osim kao nametljivog prijetećeg uljeza. Iz idućeg citata se nazire kako je i samo to selo zapravo žrtva vlastitih predrasuda i strahova jer projiciraju na stranca sumnje i strahove koji vladaju među njima samima: *Myslíš, že já většině lidí tady říkám pravdu? A proto předpokládaj, že i s ním je to jinak, než jak jim vykládá. Vycházej ze sebe.⁵⁵* Sudar između sela i grada također se može komentirati kroz kulturnu prizmu. Primjer za to je, osim glavnog lika Hablunda iz Danske, lik Erske, mladog danskog profesora antropologije smješten u suvremeno vrijeme, koji 60 godina kasnije dolazi u Charyň u potrazi za nestalim Hablundom: *Charyň je spíš díra než vesnice.⁵⁶* Navedeno je vidljivo i kod lika Dankinje u njenim predrasudama prema selima oko Sibira: (...) *ale myšlenkami už mezi soby, tygry nebo špinavými lidmi, jejichž jazyku nerozuměla.⁵⁷* *Té bludařiny, kvůli které si myslí, že je v Dánsku málo přirozenosti.⁵⁸* U djelu su prisutne i predrasude među narodima (Rusi- Sibirci): *Postavit město uprostřed tajgy, to může napadnout jen Rusy, pomyslel si. Hrubíány s něžnou duší.⁵⁹* Stereotipima i predrasudama se moguće oduprijeti. To se vidi na primjeru Erske koji na licu mjesta komentira upravo više navedeni stereotip prije nego što ga sarkastično pobije: *Tyhle stereotypy neměl rád. Kromě pár literátů, co si vzpomínal, nikdo z velikánů ruské historie moc něžnou duší neměl.⁶⁰* Erske, kao i Hablund, primjeri su izbora odnosa prema stereotipima. Stereotipima se ne prepuštaju već ih promišljaju čime dopuštaju da izviri istinski identitet naroda ili pojedinca na kojega se odnosi predrasuda. Vrhunac svjesnog neprepuštanja predrasudama i stereotipima je Hablund

⁵³ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 171.

⁵⁴ Isto, 175.

⁵⁵ Isto, 171.

⁵⁶ Isto, 21.

⁵⁷ Isto, 55.

⁵⁸ Isto, 93.

⁵⁹ Isto, 51.

⁶⁰ Isto.

koji ne nasjeda na lokalne stereotipe, posebno kad je riječ o jednom od podijeljenih naroda, *řepáčima*⁶¹: *Takhle se o té jejich zlé nátuře potřeboval přesvědčit sám.*⁶² Hablund se nije prepustio stereotipima jer ima dovoljno snažan i postojan identitet i dopušta i drugima da ga izgrade čak i kad im vlastita okolina to ne dozvoljava. Hablundovo spontano opiranje predrasudama na kraju kulminira oslobađanjem od njih: *(...) za ty měsíce v sovětské pustině už dočista ztratil rozum? Nebo se naopak zbavil předsudků a zjistil, že s knihami ani filmy inteligence nesouvisí?*⁶³

Na primjeru moguće unutarnje kulturne podijeljenosti koja narušava kulturno- društveni identitet u cjelini bit će riječi o podijeljenosti između Charyňaca i řepáča. Radi se o pripadnicima iste manje društvene grupe koji se međusobno jednostavno ne podnose- konkretno je riječ o podijeljenosti s jedne strane ljudi iz Charyňe i ljudi s drugog kraja istog sela koje Charyňci pogrdno nazivaju divlji řepáči: *(...) na kraji vesnice, daleko od nádraží i od Kavaryčových, tam kde (...) bydlí řepáči, jakási druhá sorta lidí s nižší úrovní.*⁶⁴ Jedinstveni kulturni identitet između řepáča i Charyňaca toliko je narušen da se želi podići i fizička granica. Do sukoba između njih dolazi iz razloga što smatraju kako jedni drugima ugrožavaju identitet. Za strance i jedni i drugi predstavljaju ljude iz Sibira, ljude tajge, no unutar sebe taj mali društveni seoski kolektiv je razdijeljen- ne radi se o homogenoj masi. Řepáči ne vole Charyňce jer misle da su puni sebe, a Charyňci pak ne vole njih jer misle da su divlji i prljavi- no priznaju im njihovu nenadmašivu snalažljivost u tajgi. Želja za odjeljivanjem je toliko intenzivna da se mistificira u obliku nekih fenomena prirode poput 'crvene magle' koja predstavlja simbol řepáča. Činjenica podijeljenosti naroda je bitna jer je glavna karakteristika identiteta cjelovitost. Bez cjelovitosti dolazi do narušavanja identiteta. Međutim, koliko god se ta dva naroda pokušavala odijeliti jedan od drugoga među njima postoji povezanost i isprepletenost: dijele isti teritorij, imaju istu povijest, gaje jednako nepovjerenje prema strancima, vjeruju u istog duha tajge i naposljetku- donedavno su bili jedinstveni narod. Vrhunac podijeljenosti između ta dva naroda vidljiva je na primjeru djevojke Tamare koja nije mogla podnijeti řepáčko podrijetlo svoje majke:

⁶¹ Termin *řepáči/řepáčti* odnosi se na manji odijeljeni sibirski narod koji nadimak duguje svojoj prirodnoj okolini u kojoj prevladava biljka repa.

⁶² Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 142.

⁶³ Isto, 150- 151.

⁶⁴ Isto, 29.

*Protože Čevapika znamenalo protivit se času a lidé nové doby hledí hledět vpřed.*⁶⁵
Začetak njene averzije seže od njenih malih nogu kad je kao dijete uvidjela kako njena majka nije 'kao drugi':

*(...) že se Charyňští matce pošklebují. Že jinde v rodínách se vaří každý den, že jinde v rodínách se ženy motají kolem svých mužů a venku netrajdají jen tak samy(...), že jinde v rodínách si ženy nezvou domů večer společnost (...), a jiné malé holky že chodí spát, kdy se jim řekne, a ne až se samy rozhodnou.*⁶⁶

Htjela je da njena majka bude 'kao drugi', kao Charyňci, jer je to za nju bio jedini način potvrde vrijednosti vlastitog identiteta. Stoga je jedva čekala da se riješi majke čije je porijeklo dovelo njen vlastiti identitet u krizu.

Jedan od bitnih simbola sibirskog kulturnog identiteta je tajga, koja se nalazi u samom naslovu djela. Tajga predstavlja simbol, legendu, tabu i ponos Sibira: *(...) o silách tajgy se takhle nahlas nemůže, a bylo to první tabu (...).*⁶⁷ Dobro poznavanje tajge je velika kvaliteta nekoga iz Sibira. Kulturni simbol kao dio kulturnog običaja može ojačati identitet etničkog pripadnika. To je evidentno na primjeru lika Fedoreka, sibirskog željezničara, za kojeg tajga kao simbol predstavlja glavni dio njegovog kulturnog identiteta. Lik lakše prihvaća omalovažavanje na osobnoj nego na kulturnoj razini (preko kulturnog simbola tajge): *Na internátu učiliště se mu smáli kvůli úzkostlivé čistotnosti a doma ve Voryni proto, jak byl hubený. Těch ani těch si nevšímal, ale kdyby mu chtěl někdo sahat na tajgu, teprve by viděl, co ve Fedorkovi je. Uááá. Dřímající sibiřský tygr.*⁶⁸ Može se pretpostaviti kako se Fedorek više ostvaruje u kulturnom identitetu nego u onom osobnom ili kako tek u kulturnom identitetu nalazi ispunjenje osobnog identiteta.

Kulturni identitet moguće je odrediti i preko porijekla. Pokušaj definiranja kulturnog identiteta Sibiraca vidljiv je u objašnjavanju njihova porijekla:

⁶⁵ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 232.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto, 50.

⁶⁸ Isto.

Teoriím, že polovina Sibiřanů jsou jen kříženci Mongolů (...).⁶⁹ (...) takzvaných jižních Čukčů, který Ilja Pjatigorský, ruský etnolog (...) situoval zhruba do těchto míst (...).(…) asijských Poloeskymáků, jejichž část se podle Pjatigorského koncem osmnáctého století (...) odtrhla a dala se na pochod na jih.⁷⁰

Hablund također pokušava, kao stranac, spontano objasniti porijeklo identiteta i razlike između řepáča i Charyňaca. Za njega su řepáči jedinstveniji i povezaniji od Charyňaca: *(...) Charyňští byli stejně pověřčiví jako národ (...), chyběl jim jen nějaký ten jednotící systém.⁷¹* Smatra da řepáče povezuje njihovo praznovjerje zbog kojeg su snažnije od Charyňaca povezani s matičnim simbolom kulture, tajgom. Strančev pokušaj definiranja kulturnog identiteta nepoznatog naroda vidi se i kod Erske u susretu s lokalnim sibirskim seoskim stanovništvom: *Chtěli být prý jako Rusové. Jíst sladký nafoukaný chleba a sošky předků řezat jako matrjošky. Dělali všechno, co Rusové chtěli.⁷²*

Problem narodnog i kulturnog identiteta moguć je i na mnogo intimnijoj razini, kao na primjer kod lika Keke koji je svoj problem vjerojatno naslijedio od oca (Buro): *Keke nikdy nevěděl, kam patří.⁷³* Njegov otac Buro je, naime, zbog nesigurnosti u vrijednost vlastitog kulturnog identiteta oženio nekog sa, prema njegovom mišljenju, snažnijim kulturnim identitetom- Ruskinju- kako bi u tome našao nadomjestak za nesigurnost u vrijednost vlastitog kulturnog identiteta. Moguće je reagirati na nečiji problem s identitetom kao što je to vidljivo na primjeru Hablunda koji zamjera Buri, svom domaćinu na Sibiru, nijekanje vlastitog kulturnog identiteta: *Hablund tomu s despektem říkal dobrovolné vzdávání se vlastní kultury (...).⁷⁴* I kod Hablunda je očit blago uzdrman kulturni identitet: *Jako by se mi z mé dánské duše dělala sovětská, pomyslel*

⁶⁹ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 49.

⁷⁰ Isto, 52.

⁷¹ Isto, 204.

⁷² Isto, 178.

⁷³ Isto, 129.

⁷⁴ Isto, 143.

si.⁷⁵ Ovom mirnom Hablundovom izjavom zapravo se iskazuje koliko je Hablund siguran u svoj kulturni identitet. Ako mu se on zaista i mijenja kao što to tvrdi, on na to gleda kao na privremenu pojavu, za razliku od mještana Charyňa, koji imaju toliko poljuljan identitet da se smatraju ugroženim od stranca koji im ni ne pokušava ništa nametnuti i dapače trudi se uklopiti i pokušava ih razumjeti. Istovremeno, Hablund razmišlja o identitetu svojih sibirskih susjeda koji pokušava definirati: *Čemu vlastně Charyňští věří? To byla otázka, které se Hablund nemohl zbavit. Strana ani tajga to není. Tajze věří řepáčtí a straně se věří v Moskvě.*⁷⁶ Narod koji ne vjeruje nikome, ni samome sebi, zaista ima upitan identitet i poljuljane vrijednosti.

Pojava kulturnog etnocentrizma, tj. prosuđivanja tuđe kulture sa stajališta vlastite kulture⁷⁷, česta je kod susreta s novim običajem ili novom normom u novoj sredini. Kulturni etnocentrizam vidljiv je kod Hablunda iz Danske kojemu se nije svidio primitivan sibirski običaj primanja stranaca prema kojemu ga je njegov domaćin prvih nekoliko tjedana držao zaključanim u kući štiteći ga navodno na taj način. Kulturni etnocentrizam prisutan je i kod Erske koji komentira kulturni običaj u Charyňi:

*Komu by nakonec nepřišlo o pár tisíc kilometrů dál na západ k smíchu, že někdo v šest ráno vyhání na pastvu a pak až do večera sedí každý den s prutem na palouku a předstírá, že pase, anebo jezdí s náklad'ákem naloženým kravskými kůžemi.*⁷⁸ *Kdysi Erske myslel, že prosedět celý den na jediném místě znamená moudrost.(...) Ted' by řekl, že je to jen pouhá lenost (...).*⁷⁹

U reakciji stanovnice Charyňa na izjavu stranca kako nečega kod njih ima 'u izobilju' prisutan je pokušaj pobijanja kulturnog etnocentrizma kulturnim relativizmom, tj. prosuđivanjem kulture sa samog stajališta te kulture⁸⁰: *Něco vám povím. Nikdy*

⁷⁵ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 199.

⁷⁶ Isto, 199.

⁷⁷ Fanuko, 2003: 28.

⁷⁸ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 23.

⁷⁹ Isto, 22.

⁸⁰ Fanuko, 2003: 28.

neříkejte, že je něčeho na Sibiři habaděj⁸¹, protože toho nikdy habaděj není. Kromě dřeva, sněhu a komárů.⁸² Kulturnim relativizmom lokalni stanovnik je htio očuvati svoj kulturni identitet za koji je osjećao da je ugrožen netočnom strančevom izjavom.

Jedna od vrsti normi koje spadaju pod običaje su *mores*, tj. pravila kojima se pridaje velika važnost i koja su moralno obvezujuća, a čije kršenje ima za posljedice oštre sankcije⁸³. U romanu *Stanice Tajga* prisutan je primjer za sibirski *mores*: *Být označen za rozkrádače veřejného majetku bylo jedno z nejhorších, co se mohlo člověku stát.*⁸⁴ Nekršnjem *moresa* etnička grupa učvršćuje svoj kulturni identitet.

U nekim dijelovima romana naziru se i legende koje upućuje na problem kulturnog identiteta samog društva. To je evidentno na primjeru različitih pretpostavljenih legendi o osnivanju Charyňa koje variraju od onih koje potječu od samih stanovnika sve do pretpostavki suvremenih antropoloških stručnjaka. Razlike među legendama upućuju na teško ustanovljenu jedinstvenost kulturnog identiteta društva. Hablundovu odlasku u nepoznato svjedoči njegova otvorena kriza identiteta kojoj može prethoditi moguća kriza srednjih godina iz koje vidi izlaz u napuštanju svakodnevice i u odlasku u nepoznato. Hablund je umoran od ispraznog lagodnog života kao pripadnik višeg srednjeg sloja u modernoj nordijskoj zemlji. U svom novom okružju pokušava biti čovjekom koji suzbija granice između njega samog i sibirskog lokalnog stanovništva, društvene skupine koju ovdje metaforički može predstavljati čopor vukova. Sibirsko vjerovanje o ponašanju vukova figurativno može ilustrirati način na koji Hablund na kraju stradava od društva u kojemu se našao (tj. od 'čopora'): (...) *jeho stádo ho v nejtěžší chvíli opustilo. Vlci si troufnou jen na soby, které stádo nechrání. (...) A toho muže našli jako rozsápance v louži krve.*⁸⁵ Unatoč unutaršnjim podjelama u društvu (Charyňci- řepáci) riječ je ipak o društvenoj grupi⁸⁶ čiji članovi osjećaju zajedništvo u odnosu na nepripadnike (Hablunda), za koje smatraju da ugrožavaju njihov identitet.

⁸¹ hrv. u izobilju

⁸² Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 32.

⁸³ Fanuko, 2003: 23- 24.

⁸⁴ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 200.

⁸⁵ Isto, 287.

⁸⁶ Određeni broj ljudi koji se nalaze u relativno stalnoj i redovitoj interakciji (Fanuko, 2003: 56)

Na kraju, može se postati žrtvom vjerovanja u legende kao što je to slučaj s Hablundom na Sibiru: *Vyprávělo se to v Čevapice dětem jako příběh na usnutí. O velkém vysvobození, co přijde, až bude největší zima a tma a hlad a zjeví se blond'atý cizinec (...).*⁸⁷ Jesu li pregladnjeli i premrzli mještani zaslijepljeni tradicijom samo vidjeli prisustvo Hablunda kao ispunjenje legende prema kojoj će u vrijeme velike zime i nestašice hrane doći veliki bijeli⁸⁸ čovjek koji će ih spasiti od gladi? Legenda se smatra dijelom kulturnog kolektiva i svako društvo priželjkuje (a možda i iščekuje) njeno ispunjenje. Moguće je da su Sibirci u Hablundu vidjeli priliku za ispunjenje svoje lokalne legende- priliku koju nisu htjeli propustiti.

3.3 Pamět' mojí babičce

3.3.1 Društveno- politički identitet

Politički spor kao dio kulturno- društvenog identiteta u romanu *Pamět' mojí babičce* svjedoči neprijateljstvu Mongola prema Kinezima, koje potječe iz činjenice što Mongoli smatraju da su im Kinezi ukrali provinciju Unutarnja Mongolija (Vnitřní Mongolsko)⁸⁹. Ovime je jasno i objašnjena pozadina averzije prema Kinezima, preko koje Mongoli potvrđuju dio svog kulturnog identiteta. Toj averziji svjedoči otvorena antipatija i neprijateljstvo prema narodu Kineza što se najviše manifestira u formi ustaljenih predrasuda (*Číňani jsou lstivý a nikdo jim tady nevěří.*⁹⁰).

Te predrasude su toliko ustaljene da se smatraju kolektivnim društvenim obrascem razmišljanja koji se nasljeđuje s generacije na generaciju postajući tako određenim društveno- kulturnim naslijeđem preko kojeg društvo samo sebe potvrđuje i definira.

⁸⁷ Hůlová, Petra *Stanice Tajga* (Praha: Torst, 2008), 329.

⁸⁸ aluzija na predrasude koje gaje Sibirci prema fizičkom izgledu Danaca, a koje se odnose na njihovu visinu ('visok/' 'velik') i svijetlu boju kože i kose ('bijel/' 'blijed/' 'plav')

⁸⁹ Vidi *Pamět' mojí babičce*, 102.

⁹⁰ Hůlová, Petra *Pamět' mojí babičce* (Praha: Torst, 2009), 7.

Dzaja, glavni lik u *Pamět' mojí babičce*, primjer je marginalnog lika kao žrtva silovanja koju osuđuje društvo na način da joj ne daje priliku za objašnjavanje pri čemu automatski postaje glavnim krivcem. To je primjer opasne snage kolektiva koja uvijek uspije nadglasati pojedinca, čak i kad je pojedinac nevin ili taj koji je u pravu. Pored društva Dzaja je osuđena i od strane svoje obitelji, tj. od majke i tetke: *Dzaja je soudná ženská a moje dcera k tomu. (...) lasice lstivá (...).*⁹¹ *Už dřív na mě přestala bejt tak milá jako na začátku (...).*⁹² Osuđivanje od strane obitelji važno je u društvenom kontekstu jer obitelj predstavlja primarno žarište socijalizacije u kojoj stječemo prve kontakte sa svijetom oko sebe, te koja nas uvodi u obrasce razmišljanja i norme naše etničke skupine, tj. koja nas uči društvenim pravilima.

3.3.2 Kulturni identitet

U djelu *Pamět' mojí babičce* također je vidljivo koliko je kulturni identitet usko vezan uz osobni identitet. S obzirom na to da je u ovoj prozi riječ o vrlo tradicionalnoj mongolskoj sredini, od pojedinca se očekuje da preko pukog izvršavanja tradicionalnih uloga (društvenih, obiteljskih, religijskih) pojedinac ostvari i osobni identitet. To nije na snazi kod likova Dzaje i njene majke Alte (i kasnije sestre Nare). Dzaja napušta svoju tradicionalnu seosku sredinu i odlazi živjeti u grad. Ona jako dobro poznaje seoske tradicionalne zahtjeve, no ne želi ih prihvatiti kod oblikovanja svojeg konačnog identiteta i stoga inzistira na mijenjanju sredine. U tome se razlikuje od svoje majke Alte koja nije imala dovoljno hrabrosti okrenuti leđa tradiciji i društvu provodeći zbog toga cijeli život u društveno prihvatljivoj ulozi žene i majke- ulozi koja nije ništa više od prisile tradicije. Altin prezir prema vlastitoj tradicionalnoj ulozi je očit:

Bydlet s mužem, vědět, co každěj jeho sebemenší pohyb znamená, na kejvnutí nosit jídlo a na jiný zas běžet uklidnit děti (...) a bdít u jeho nemocnýho lůžka (...), znát každičkou vrásku (...) a celou tu

⁹¹ Hůlová, Petra *Pamět' mojí babičce* (Praha: Torst, 2009), 156.

⁹² Isto, 49.

*dobu vědět, že se můj nohy chtějí dát do zlostného běhu pryč (...),
tak tomuhle muži rodit děti, to bylo v mém životě ze všeho
nejsmutnější.⁹³*

Moguće da je na snazi i Altina zavist prema hrabrosti svoje kćeri Dzaje što bi djelomično objasnilo njenu averziju prema njoj. Kćer Ojuna je bila Altina miljenica jer je, između ostalog, izabrala majčin životni put u obliku tradicionalnog obiteljskog seoskog života (*Moje rodina je to jediný, co mám.*⁹⁴), za razliku od kćeri Dzaje. Ojuna je pronašla smisao u ostanku u rodnom selu i ispunjavanju tradicionalnih uloga i običaja, a na svoje sestre koje su otišle u grad gleda s omalovažavanjem.

U mongolskoj sredini se preko obiteljskog i čistokrvnog porijekla definira identitet samog pojedinca. Pod autentičnim kulturnim identitetom mongolska sredina podrazumijeva čistokrvno porijeklo. Nemongolsko ili 'miješano' porijeklo se odmah zapaža i osuđuje. Oni koji su takvog porijekla podcijenjeni su i teško prihvaćeni u društvu, te čak među članovima obitelji:

Já nikdy neřekla, že Dzaja je špinavej erlíc (...).⁹⁵ Já a Nara jsme byly obě erlícové a Ojuna byla mámina.⁹⁶ Magi nebyla erlíc (...).⁹⁷ Naře říkali malí Orosmongol. I jim byly její plavý vlasy nezvyklý (...).⁹⁸ Tátova rodina pochází ze západu, patřila vždycky k těm nejskvělejším z durvutskejch rodů a babička těžko snášela, že si táta vzal holku z obyčejný chudý kočovnický rodiny (...).⁹⁹

Razlika u porijeklu može dovesti i do predrasuda, što je vidljivo kod Nare koja nije prihvaćena u školskoj sredini zbog svog djelomično drugačijeg porijekla:

⁹³ Hůlová, Petra *Paměť mojí babičce* (Praha: Torst, 2009),151.

⁹⁴ Isto, 196.

⁹⁵ Isto, 184.

⁹⁶ Isto, 57.

⁹⁷ Isto, 62.

⁹⁸ Isto, 64.

⁹⁹ Isto, 13.

Tu barvu stepního písku, do kterýho zapadá slunce, ten teple hnědej odstín jejich vlasů si kromě mě nikdo neoblíbil.¹⁰⁰ Oběma nám bylo s Narou jasné, že něco špatně je, protože normální vlasy jsou černý jako noc, černý jako cop naší Magi, kterou měli všichni odjakživa rádi.¹⁰¹ Ostatní se jí začali pošklíbat (...).¹⁰²

Još jedan primjer predrasuda u istom djelu je Dzaja kojoj je identitet uzdrman još kao djevojčici, te zbog porijekla s očeve strane s gađenjem nalazi fizičke sličnosti s narodom prema kojemu njena sredina ima nepremostive predrasude- s Kinezima: *Já sama ale vypadám díky svejm divnejm očím a nedomrlý postavice zrovna jako nějaká od nich.¹⁰³* U romanu *Paměť' mojí babičce* jedan od likova nakon sudara s drugačijom kulturom dolazi do neočekivanih realnih spoznaja. Naime, Dzaja je željela život u gradu dok nije nakon duljeg boravka u gradu shvatila da su tamo ljudi jednako nesretni sa svojim problemima:

Kolik lidí z našeho somonního centra by dalo půlku stáda za to, aby mohli mít svoji místnost v panelovém domě Města. A já viděla každé den lidi, který byly nešť'astný.¹⁰⁴ (...) nebejvaj jen Mongolové, který přijdou o svý dítě, ale pijou i obyčejný lidi, kterejm nic neschází, který maj rodiny, svoji místnost v panelovém domě a žijou ve Městě.¹⁰⁵

No Dzaja ipak i dalje ostaje u novoj sredini. Realne spoznaje utječe na identitet pojedinca, no bez konkretnih djela koje vode promjenama identitet će ostati netaknut.

U strogo tradicionalnoj sredini kao što je mongolska, gdje se kulturni identitet poistovjećuje s osobnim, oni koji se ne povode za tom tradicijom postaju žrtve predrasuda. Za ženu je vrhunac kulturnog i osobnog identiteta obnašanje uloge žene i majke. Stoga one

¹⁰⁰ Hůlová, Petra *Paměť' mojí babičce* (Praha: Torst, 2009), 30.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Isto, 8.

¹⁰⁴ Isto, 43.

¹⁰⁵ Isto.

pripadnice ženskog spola koje ne ispunjavaju ono što se od njih očekuje, i ono što društvo misli da je najbolje za njih, na koncu bivaju neprihvaćene: *Žena bez dítěte je jako strom bez plodů. Osamělej a třeba silnej, ale k ničemu. (...) Děsí mě tyhle stromy, děsí mě ženy bez dětí.*¹⁰⁶

Kulturnom legendom, kao dijelom kulturnog identiteta, može se pokušati objasniti nečiji problem s identitetom. Primjer za to je mongolska legenda koju je iskoristila Dzaja u pokušaju objašnjenja naglog gubljenja razuma njene sestre Nare: *Říká se, že divoký ženský, který opouštěj svý rodiny a choděj hodovat s vlkama do skal, svejma očima uměj zabít.*¹⁰⁷ Moguće je i oduzimanje na vrijednosti kulturnim narodnim praznovjerjima što je evidentno na primjeru Dzajine kćeri Dolgorme. Dok je njena majka kao tradicionalno praznovjerno dijete sa sela vjerovalo u proročice, čarobnice i duhove, ona kao gradsko dijete to odlučno odbacuje: *Žádný čáry a kouzla prostě neexistujou. Šamani jsou mrtví.*¹⁰⁸ Dolgorma poznaje navodne proročke sklonosti svoje prabake sa sela, no ipak ne prihvaća praznovjerje. Time niječe dio majčinog tradicionalnog kulturnog identiteta. Njen lik je naklonjen isključivo gradskom životu; čak i zapadu, odnosno Europi. To se vidi i u njenim modnim sklonostima: *Chodila jsem oblíkaná jak z cizích, nemongolskejch filmů (...).*¹⁰⁹ Dolgorma poput majke teži drugačijoj kulturnoj pozadini, no pritom pretjerano ne priznaje matične kulturne vrednote već svoje kulturno okružje uzima za okružje u kojemu može isticati kulturne karakteristike koje njoj odgovaraju- čak i ako se radi o drugačijoj kulturi (zapadna kultura u ovom slučaju). U tome se razlikuje od svoje majke koja u svojoj težnji prema drugačijem okruženju ipak ne gubi poznavanje tradicionalnih običaja svoje matične sredine pri čemu čak zadržava i određenu dozu poštovanja prema njima. Dolgorma, s druge strane, u potpunosti teži k drugačijem identitetu dok istovremeno dovoljno ne poznaje, a kamoli poštuje, svoje izvorno kulturno porijeklo. U tome je vidljiv Dolgormin problem s identitetom koji zapravo počiva na njenoj nezrelosti, površnosti i mladenačkoj zanesenosti.

¹⁰⁶ Hůlová, Petra *Paměť' mojí babičce* (Praha: Torst, 2009), 176.

¹⁰⁷ Isto, 72.

¹⁰⁸ Isto, 92.

¹⁰⁹ Isto, 135.

4. Zaključak

Ne može se poreći utjecaj kulturno- društvenih komponenata na definiranje nečijeg identiteta, no osobnost pojedinca, tj. karakterne crte njegove ličnosti, su te koje na kraju često prevladaju. Kulturno- društvene crte identiteta mogu olakšati ili otežati proces oblikovanja identiteta pojedinca, a prisutne su kako bi podsjetile na jedinstvenost na kolektivnoj (etničkoj) razini. Njihova glavna zadaća bi se trebala odnositi na bolje razumijevanje i prihvaćanje vlastite, a potom i tuđe, kulturne i individualne, jedinstvenosti. Društveno- kulturna pozadina nije dovoljna u konačnom definiranju nas samih, te se na isti način ne bi trebali donositi zaključci o drugima samo na temelju te pozadine, zanemarujući pritom onu osobnu. Različite društveno- kulturne pozadine različitih naroda trebalo bi prihvatiti i pokušati shvatiti, što je put i do određenog izmirivanja razlika među različitim pojedincima kao i do boljeg shvaćanja vlastitog kulturnog naslijeđa. Shvaćanje i prihvaćanje drugih započinje shvaćanjem i prihvaćanjem sebe, što nije polazilo za rukom junacima proze Petre Hùlove koji za svoj nedovoljno definiran identitet krive svoju okolinu, te ju iz tog razloga i napuštaju, no to im pretjerano ne pomogne u boljem razumijevanju samih sebe.

Ne smije se zanemariti univerzalni karakter ovih prozних djela, a to je težnja k izmirenju razlika među kulturama, tj. određeni multikulturalizam, koji pomaže u boljem prihvaćanju i sagledavanju drugoga. Sličnosti i poveznice među različitim narodima potrebno je osvijestiti kako bi se iskorijenile predrasude i stereotipi raznih vrsta koji otuđuju pojedince i društva jedne od drugih. Živimo u svijetu u kojemu su simboli identiteta sve važniji i u kojemu globalizacija dovodi ne samo do povezivanja svijeta, nego i do gušenja razlika¹¹⁰. Povezivanje svijeta i prihvaćanje razlika naginje kulturnoj toleranciji prema kojoj treba stremiti i koja treba biti krajnji cilj svih pokušaja interkulturnih dijaloga. Društvo samo sebe ostvaruje i definira preko svojih specifičnih kulturnih odrednica, a društveno- kulturne komponente su u konačnoj neraskidivoj poveznici s osobnim identitetom pojedinca. Prihvaćanje različitog započinje prihvaćanjem sebe i razumijevanjem vlastitih kulturnih vrednota koje pomažu kod uočavanja potencijalnog problema s identitetom čije se rješenje često upravo može i pronaći u neposrednoj okolini.

¹¹⁰ Heršak, Emil "Identitet i dalje" (predavanje, Zagreb, 17. prosinca 2011), u: *Identiteti i kulture u ranome novom vijeku*, 567970.Identitet_i_dalje.pptx

Literatura

Agičić, Damir "Slika naroda jugoistočne Europe u hrvatskim učbenicima povijesti za osnovnu školu", RADOVI 31- Zavod za hrvatsku povijest Stručni rad Vol. 31, Zagreb, 1998, 205- 215.

Alexander, C. Jeffrey; Eyerman, Ron; Giesen, Bernard; Smelser, J. Neil; Sztompka, Piotr *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2004.

Baković, Stanko *Sociologija umjetnosti*. Zagreb: Spektar, 1985.

Bolaffi, Guido; Bracalenti, Raffaele; Braham, H. Peter; Gindro, Sandro *Dictionary of Race, Ethnicity and Culture*. London: SAGE Publications Ltd., 2003.

Browne, Ken *Sociology for AS AQA*. Cambridge: Polity, 2008.

Deng, Francis Mading *Identity, Diversity, and Constitutionalism in Africa*. United States Institute of Peace, 2008.

Čačinović, Nadežda "Subject, Identity, Culture", poglavlje u *Genealogy of the Problem, Zeničke sveske 1 (3)*, 2006, 27-35.

Fanuko, Nenad *Sociologija*. Zagreb: Profil, 2003.

Ferdebar, Renata "Interkulturalizam i kulturni identitet", u: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, Hrvatsko pedagoško društvo, Zagreb, 2007, 182-190.

Fukujama, Francis *Sudar kultura: poverenje, društvene vrline i stvaranje prosperiteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997.

Haralambos, Michael; Heald, R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.

Harrison, E. Lawrence; Huntington, P. Samuel *Culture matters: how values shape human progress*. New York: Basic Books, 2000.

Heršak, Emil "Identitet i dalje" (predavanje, Zagreb, 17. prosinca 2011), u: *Identiteti i kulture u ranome novom vijeku*, 567970. Identitet_i_dalje.pptx Fanuko, N. 2003. *Sociologija*. Zagreb: Profil, 2003.

Hogg, Michael; Abrams, Dominic *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge, 1988.

Hůlová, Petra *Cirkus Les Mémoires*. Praha: Torst, 2005.

Hůlová, Petra *Pamět' mojí babičce*. Praha: Torst, 2009.

Hůlová, Petra *Stanice Tajga*. Praha: Torst, 2008.

Jourdan, Christine; Tuite, Kevin *Language, culture and society: key topics in linguistic anthropology*. Cambridge: Cambridge university press, 2006.

Kramarić, Zlatko; Banović- Markovska Angelina *Politika, kultura, identitet: (interkulturalni dijalog)*. Osijek; Zagreb; Odjel za kulturologiju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera: Školska knjiga, 2013.

Labus, Mladen; Veljak, Lino; Maskalan, Ana; Adamović, Mirjana *Identitet i kultura*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2014. (monografija)

Laclau, Ernesto "Universalism, Particularism and the Question of Identity", u: Rajchman, John (ur.), *The Identity in Question*, Routledge, 1995, 93-108.

Milardović, Anđelko *Stranac i društvo- fenomenologija stranca i ksenofobije*. Zagreb: Pan liber, 2013.

Rajković, Zorica "Zašto govorimo o običajima?", *Narodna umjetnost* (24), Zagreb, 1987, 15-18.

Salzmann, Zdeněk; Stanlaw, James; Adachi, Nobuko *Language, culture, and society: an introduction to linguistic anthropology*. Boulder: Westview Press, 2012.

Skledar, Nenad; Zagorac Ivana *Čovjek i kultura*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2010.